

Քաղաքական կոռուպցիայի էությունը և հիմնական տեսակները

Աղաջանյան Մ.Ա.

Երևանի պետական համալսարանի Միջազգային հարաբերություններ
ֆակուլտետի Հանրային կառավարման ամբիոն (Հայաստան, Երևան)

martin1998yan@gmail.com

Վճռորոշ բառեր՝ քաղաքական կոռուպցիա, կաշառակերություն, պետական միջոցների յուրացում, շորթում, կանխակալ վերաբերմունք:

Сущность и виды политической коррупции

Агаджанян М.А.

Факультет международных отношений Ереванского государственного университета

(Армения, Ереван)

martin1998yan@gmail.com

Резюме: Эта работа направлена на раскрытии и представлении сущности политической коррупции с использованием известных определений в профессиональной литературе, путем определения выражая ключевые особенности политической коррупции. Во второй части предмет исследования охватывает основные виды политической коррупции: взяточничества, растраты государственных средств, вымогательства и фаворитизм, а также особенности их характера.

Ключевые слова: политическая коррупция, взяточничество, растрата, вымогательство, фаворитизм.

The essence and types of political corruption

Aghajanyan M.A.

Faculty of International Relations of Yerevan State University (Armenia, Yerevan)

martin1998yan@gmail.com

Abstract: This work aims at revealing and displaying the essence of political corruption using the well-known definitions in professional literature, in the help of definitions manifesting the key features of political corruption. In the second part of the study, the subject of research covers the main types of political corruption: bribery, embezzlement of state funds, extortion and favoritism, as well as the peculiarities of their character.

Keywords: political corruption, bribery, embezzlement, extortion, favoritism.

*Իշխանությունը ապականություն է,
բացարձակ իշխանությունը՝ բացարձակ
ապականություն:*

Չոն Էկտոն

*(անգլիացի պատմաբան և քաղաքական
գործիչ)*

Կոռուպցիան, ունենալով պատմական խոր արմատներ, ժամանակի ընթացքում ենթարկվել է բազմակի ուսումնասիրությունների, որոնց արդյունքում առանձնացվել են դրա մի քանի տեսակները. առավել տարածվածներից են քաղաքական, վարչական կոռուպցիաները: Ելնելով տվյալ աշխատանքի նպատակից ուշադրությունը կենտրոնացվելու է քաղաքական կոռուպցիայի վրա, մասնավորապես հարցադրումներ են բարձրացվելու առ այն՝

- ի՞նչ է քաղաքական կոռուպցիան, ո՞րոնք են դրա գլխավոր հատկանիշները,
- ո՞րոնք են քաղաքական կոռուպցիայի տեսակները և դրանց դրսևորած առանձնահատկությունները:

Ընդհանուր առմամբ, քաղաքական կոռուպցիան հիվանդություն է, որն ունակ է ներթափանցելու հասարակության կենսագործունեության ամենակարևոր ոլորտները և խոչընդոտելու դրանց բնականոն զարգացմանը: Ըստ Համաշխարհային բանկի տվյալների՝ զարգացող երկրները տարեկան 20-ից մինչև 40 միլիարդ դոլար են կորցնում կոռուպցիայի պատճառով: Ըստ ՄԱԿ-ի Զարգացման ծրագրի գնահատումների՝ զարգացող երկրներում կոռուպցիայի պատճառով կորսված միջոցները զարգացմանն ուղղված պաշտոնական

օգնությունը գերազանցում են 10 անգամ:¹ Քաղաքական կոռուպցիայի հանդեպ հետաքրքրությունը պայմանավորված է մի կողմից դրա հասարակական վտանգավորության բարձր աստիճանով, իսկ մյուս կողմից հասարակության ոչ լիարժեք և թերի ընկալումներով դրա վերաբերյալ:

Քաղաքական կոռուպցիայի էական հատկանիշները

Քաղաքական կոռուպցիան, լինելով կոռուպցիայի դրսևորումներից մեկը, ունի իրեն ներհատուկ հատկանիշները, որոնց շնորհիվ այն դառնում է հեշտ տարբերակելի: Քաղաքական կոռուպցիայի էական հատկանիշները բացահայտելու համար անհրաժեշտ է, նախևառաջ, սկսել դրա ստուգաբանությունից և հիմնական սահմանումներից: «Քաղաքական կոռուպցիա» հասկացության ստուգաբանության մեջ խորանալու համար գիտականորեն կարևոր է դրա մաս կազմող երկու բառերը վերլուծել առանձին-առանձին: Այսպիսով, «քաղաքական» բառը ծագել է հունարեն *πολιτικά* բառից, որը թարգմանաբար նշանակում է «քաղաքների գործեր», ժամանակի ընթացքում այս բառը, ենթարկվելով փոփոխությունների, ձեռք է բերել հետևյալ իմաստը՝ այն ուղին, որի միջոցով հասարակությունում կամ պետության մեջ ձեռք է բերվում և օգտագործվում է իշխանությունը:² Կոռուպցիա (*corruptere*) բառը ծագել է լատիներեն *cor-* (միասին) նախածանցից և *rumpere* (ջարդել) բայից, որը թարգմանաբար նշանակում է փչացնել, ապականել, ավերել, կաշառք տալ: Այս երկու բառերի ստուգաբանությունը թույլ է տալիս ընդգծելու քաղաքական կոռուպցիայի էական հատկանիշը, այն է քաղաքական կոռուպցիան տեղի է ունենում այն ժամանակ, երբ օրենքը «ջարդվել», ոտնահարվել է՝ օգտագործելով քաղաքական իշխանությունը:

Քաղաքական կոռուպցիան, տասնամյակներ շարունակ գրավելով գիտնականների, քաղաքական գործիչների, շարքային քաղաքացիների ուշադրությունը, արժանացել է բազմաբնույթ և բազմաբովանդակ սահմա-

նումների: Դրանց շարքում կարելի է առանձնացնել հետևյալները՝

- Ղեկավար անձանց պրակտիկա, որոնց իշխելու շարժառիթը ոչ թե հանրային, այլ սեփական շահն է:³
- Քաղաքական որոշումներ կայացնողների կողմից ռեսուրսների հատկացման և ֆինանսավորման հարցերում քաղաքականությունների, ինստիտուտների և ընթացակարգային կանոնների մանիպուլյացիա, որոնք իրենց դիրքը չարաշահում են՝ պահպանելու համար սեփական իշխանությունը, կարգավիճակը և հարստությունը:⁴
- Հանրային իշխանության ապօրինի օգտագործումը մասնավոր շահի օգտին:⁵
- Պետական պաշտոնի չարաշահում անձնական հարստացման նպատակով:⁶
- Մասնավոր և հանրային ոլորտի դերակատարների միջև ցանկացած գործարք, որի շրջանակներում հասարակական-կոլեկտիվ օգուտները ապօրինի կերպով փոխակերպվում են մասնավոր օգուտների:⁷
- Քաղաքական կոռուպցիան բարձրաստիճան պետական պաշտոնյաների կողմից քաղաքական իշխանության չարաշահումն է անձնական հարստացման նպատակով և օգտագործումն է կոռումպացված միջոցները անձնական իշխանությունը պահելու համար:⁸
- Քաղաքական կոռուպցիան քաղաքական պաշտոն զբաղեցնող բարձրաստիճան անձանց կողմից ոչ հասարակահեն և հիմնականում զաղտնի կերպով անձնական կամ նեղ խմբակային շահերով պայմանավորված այնպիսի քաղաքական որոշումների կայացումն է, որոնք ուղղակի և անուղղակի կերպով նպաստում կամ ողջամտորեն կարող են նպաստել քաղաքական, տնտեսական, սոցիալական

¹ Հանցավորության կանխարգելման և քրեական արդարադատության ՄԱԿ-ի 13-րդ կոնգրես, Դոհա, 12-19 ապրիլի 2015թ. (<https://www.un.org/press/docs/2015/20150413.un-crime-congress-corruption-arm-final.pdf>)

² <https://www.collinsdictionary.com/dictionary/english/political>

³ Aristotle. *The Politics*, trans. Carnes Lord. Chicago: University of Chicago Press, 1984.

⁴ https://www.transparency.org/glossary/term/political_corruption

⁵ Morris, S.D. (1991), *Corruption and Politics in Contemporary Mexico*. University of Alabama Press, Tuscaloosa

⁶ Nye, Joseph S. "Corruption and Political Development: A Cost-Benefit Analysis." *American Political Science Review* 61, no.2 (1967):417-427

⁷ Amundsen I. 1999. *Political Corruption. An Introduction to the Issues*. Bergen, Norway. Chr. Michelsen Institute. P. 1-39.

⁸ <https://definitions.uslegal.com/p/political-corruption/>

ուղորտների բնականոն զարգացման խախտմանը և խոչընդոտմանը:

Քաղաքական կոռուպցիայի վերը թվարկված սահմանումներից յուրաքանչյուրը բացահայտում է տվյալ հասկացության տարբեր կողմերը, սակայն պետք է նկատի ունենալ նաև այն հանգամանքը, որ ոչ բոլոր սահմանումներն են սպառնիչ կերպով թվարկում դրա էական հատկանիշները: Օրինակ՝ եթե մենք քաղաքական կոռուպցիան սահմանում ենք որպես պետական պաշտոնի չարաշահում անձնական հարստացման նպատակով, ապա ինքնին ենթադրելի է դառնում, որ պետական բոլոր պաշտոնների չարաշահման դեպքերը քաղաքական կոռուպցիա են, մինչդեռ քաղաքական կոռուպցիան ենթադրում է բարձրաստիճան պաշտոնատար անձանց, այլ ոչ թե սովորական հանրային ծառայողների կողմից իրականացվող չարաշահում:

Այսպիսով, ուսումնասիրելով քաղաքական կոռուպցիայի հիմնական սահմանումները, տեղին է դառնում սրանց հիման վրա ընդգծելու քաղաքական կոռուպցիայի հիմնական և անբախտելի հատկանիշները՝

✓ **Քաղաքական կոռուպցիան տեղի է ունենում բացառապես քաղաքական համակարգում:** Տնտեսական, սոցիալական և այլ ոլորտներում տեղի ունեցող կոռուպցիոն դրսևորումները չեն համարվում քաղաքական կոռուպցիա, սակայն կարող են դիտարկվել որպես դրա հետևանք: Հենց դրսևորման և գործունեության ոլորտով էլ պայմանավորված է այս հասկացության անվանումը:

✓ **Քաղաքական կոռուպցիան տեղի է ունենում պետական պաշտոն զբաղեցնող բարձրաստիճան պաշտոնատար անձանց կողմից,** այդ իսկ պատճառով էլ ընդգրկում է գործունեության նեղ շրջանակ: Քաղաքական կոռուպցիայի նպատակը ընդհանուր կերպով սահմանվում է որպես այս անձանց կողմից ապօրինի գործողություններով ուղեկցված անձնական օգուտների ստացում:

✓ **Քաղաքական կոռուպցիան հիմնականում տեղի է ունենում գաղտնի կերպով** և բավականին հազվադեպ է տեսանելի շարքային քաղաքացու կողմից:

✓ **Քաղաքական կոռուպցիան կարող է տեղի ունենալ պետական կառավարման**

բոլոր համակարգերում՝ միապետություն-նից մինչև ժողովրդավարություն: Տարբերությունները հիմնականում պայմանավորված են լինում դրա տեսակներով:

✓ Ի տարբերություն կոռուպցիայի այլ դրսևորումների՝ **քաղաքական կոռուպցիան կարող է դիտարկվել որպես լեգիտիմ երևույթ թե՛ հասարակության կողմից, թե՛ քաղաքական շրջանակներում:** Հասարակական ընկալումներում արմատացած է այն տեսակը, որ քաղաքականությունը զուգորդված է խաբեբայություններով, իսկ քաղաքական կոռուպցիան էլ այս համատեքստում դիտվում է որպես այդ գործընթացի անբաժան և անհրաժեշտ բաղադրատարրը՝ շատ քիչ ուշադրություն դարձնելով դրա հասարակական վտանգավորության աստիճանի վրա:

Քաղաքական կոռուպցիայի տեսակները

Քաղաքական կոռուպցիա վերաբերյալ ամբողջական պատկերացում կազմելու համար՝ անհրաժեշտ է դրա ստուգաբանությունից, սահմանումներից և հիմնական հատկանիշներից բացի ուսումնասիրության ենթարկել նաև դրա տեսակները և դրանց դրսևորած առանձնահատկությունները: Այս իմաստով, քաղաքական կոռուպցիայի տեսակների դասակարգումը կիրականացվի ըստ գործողության բնույթի՝ կաշառակերություն, պետական միջոցների յուրացում, շորթում, կանխակալ վերաբերմունք (ֆավորիտիզմ):

Կաշառակերությունը սահմանվում է որպես **առավելություն (օգուտ) առաջարկելը, խոստանալը, տալը, ընդունելը կամ միջնորդելը** որպես խթան այնպիսի գործողությունների, որոնք անօրինական են, ոչ էթիկական և վստահությունը չարաշահող:⁹ Տվյալ սահմանումից ելնելով՝ կարելի է ընդգծել կաշառակերության երկու տարատեսակ՝ ակտիվ և պասիվ կաշառակերությունը: Ակտիվ կաշառակերություն է կաշառք առաջարկելը, խոստանալը և տալը, իսկ ստանալը՝ պասիվ: Այնուամենայնիվ, ակտիվ և պասիվ կաշառակերության տվյալ սահմանումը բավականին ընդհանրական է. պատճառն այն է, որ կաշառք առաջարկողը, խոստացողը կամ տվողը

⁹ <https://www.transparency.org/glossary/term/bribery>

ոչ միշտ է համարվում տվյալ գործողության նախաձեռնողը, իսկ ստացողն էլ պարզապես ընդունում է այդ (շատ հաճախ լինում է ընդհակառակը): Այդ իսկ պատճառով անհրաժեշտ է ուշադրությունը կենտրոնացնել տվյալ երևույթների իրավական ձևակերպումներին՝ հայեցողական մեկնաբանություններից և անորոշություններից խուսափելու համար: Ակտիվ կաշառակերությունը սահմանվում է որպես անձի կողմից **ուղղակիորեն կամ անուղղակիորեն անհիմն օգուտ խոստանալը, առաջարկելը կամ տալը [պետական պաշտոնյային]**՝ նրա կամ ուրիշ որևէ մեկի համար, որպեսզի [պետական պաշտոնյան] իր իրավասության շրջանակներում որևէ գործողություն կատարի կամ դրա կատարումից ձեռնպահ մնա:¹⁰ Իսկ պասիվ կաշառակերությունը՝ **[պետական պաշտոնյայի կողմից] ուղղակիորեն կամ անուղղակիորեն իր կամ ուրիշ որևէ մեկի համար անհիմն որևէ օգուտ պահանջելը կամ ստանալն է կամ նման օգուտի առաջարկ կամ խոստում ընդունելը**, որպեսզի [տվյալ պետական պաշտոնյան] իր իրավասության շրջանակներում որևէ գործողություն կատարի կամ դրա կատարումից ձեռնպահ մնա:¹¹

Այսպիսով, կաշառքը այն գործիքն է, որի օգնությամբ դրա հասցեատերը դրսևորում է ցանկալի վարքագիծ այն տրամադրողի համար: Այն կարող է դրսևորվել փողի, արժեքավոր իրերի, տարատեսակ թույլտվությունների, արտոնագրերի, կարիերայի աճի, հավելյալ վճարումների, ընտրարշավների ֆինանսավորման, նվիրատվությունների և նմանատիպ այլ ձևերով:

Քաղաքական կոռուպցիայի հարցում առանձնահատուկ հետաքրքրություն և կարևորություն է ներկայացնում ընտրարշավների ֆինանսավորումը, դրանցում կատարվող նվիրատվությունները: Պատճառն այն է, որ քաղաքական գործիչները, ստանալով ֆինանսավորում տարբեր կորպորացիաներից և անհատներից, որոնց գործունեության ոլորտը նրանք հետագայում պետք է կարգավորեն, «ստիպված» են լինում փոխարենը կայացնելու քաղաքական այնպիսի որոշումներ և մշակե-

լու քաղաքականության այնպիսի կուրս, որոնք ներհատուկ կլինեն տվյալ ֆինանսավորող սուբյեկտների շահերին և ակնկալիքներին (այս երևույթը շատ հաճախ անվանվում է որպես լոբբինգ): ԱՄՆ-ում այս երևույթը անօրինական չի համարվում, եվրոպական երկրները հակառակ կարծիքն ունեն սրա վերաբերյալ՝ օրենսդրությամբ մանրամասն կարգավորելով կուսակցությունների ֆինանսավորման հարցը (այս մեխանիզմը նաև կիրառվում է ՀՀ-ի օրենսդրությամբ, մասնավորապես՝ «Կուսակցությունների մասին» ՀՀ օրենքով, որտեղ պահանջվում է կուսակցությունների ֆինանսավորման, եկամուտների և ծախսերի մասին մանրամասն տարեկան ֆինանսական հաշվետվություն ներկայացնել):

Պետական միջոցների յուրացումը այն դեպքն է, երբ տվյալ հիմնարկում, կազմակերպությունում պաշտոնատար անձը անբարեխիղճ և անօրինական կերպով յուրացնում, օգտագործում է իրեն վստահված դրամական և ոչ դրամական միջոցները՝ անձնական հարստացման կամ այլ գործունեության համար:¹²

Պետական միջոցների յուրացումը սովորաբար ուղեկցվում է հետևյալ գործողություններով՝

- կանխամտածված գործողություն՝ համաձայն նախապես մշակված ծրագրի,
- նախազգուշական միջոցառումներ,
- պետական դրամական և ոչ դրամական միջոցների հանցավոր փոխակերպում անձնականի:

Ինչպես գործընթացը, այնպես էլ այն իրականացնող սուբյեկտները ունեն որոշակի ընդհանուր հատկանիշներ՝

- նրանք աշխատել են վնաս կրած կազմակերպությունում առնվազն 5 տարի,
- նրանք սովորաբար բարձր վստահություն վայելող աշխատողներ են կազմակերպությունում,
- սովորաբար աշխատում են միայնակ,
- սովորաբար սկսում են քիչ չափաբաժնից՝ հետագայում մեծացնելով յուրացվող միջոցների քանակը:¹³

¹⁰ կոռուպցիայի մասին քրեական իրավունքի կոնվեցիա, հոդված 2-րդ www.arlis.am/documentview.aspx?docid=30212

¹¹ կոռուպցիայի մասին քրեական իրավունքի կոնվեցիա, հոդված 3-րդ www.arlis.am/documentview.aspx?docid=30212

¹² <https://www.transparency.org/glossary/term/embezzlement>

¹³ Jeffery Johnson, Embezzlement- Theft From Within Your Own Business. How to detect and protect against this crime. December 27, 2013. maylorber.com/insights/embezzlement-

Շատ դեպքերում պետական միջոցների յուրացումը չի դիտարկվում որպես կոռուպցիա **իրավական տեսանկյունից**, քանի որ կոռուպցիայի իրավական ձևակերպումներում նշվում է **այդ գործընթացին մասնակցող առնվազն երկու սուբյեկտների** մասին՝ կաշառք ստացողի և այն տվողի, ասել է՝ պետական պաշտոնյայի և քաղաքացու, որի շրջանակներում որոշակի շարժառիթներով պայմանավորված պետական պաշտոնյան, խախտելով կամ վերազանցելով իրեն վստահված լիազորությունները, «ծառայություն» է մատուցում քաղաքացուն: Այս հիմքով էլ պետական միջոցների չարաշահումը համարվում է ավելի շատ գողություն, քան քաղաքական կոռուպցիայի դրսևորում, քանի որ բացակայում է գործընթացի անհրաժեշտ օղակներից մեկը՝ քաղաքացին:¹⁴

Պետական միջոցների յուրացումը կանխարգելելու եղանակներից, չհաշված կաշառակերության հատվածում նկարագրված երկու մեթոդները, կարելի է դիտարկել պետական ծախսերում

Շորթումը դրամական և ոչ դրամական միջոցների ձեռքբերումն է հարկադրանքի և բռնության սպառնալիքի միջոցով՝ հիմնված այն կիրառողի իշխանության կամ գիտելիքի վրա: Որպես շորթման հումանիշ բավականին հաճախ գործածվում է շանտաժը, քանի որ այստեղ ևս հստակ ընդգծվում է սպառնալիքի բաղադրատարրը, այն է՝ շորթում ստացող սուբյեկտը սպառնում է բացահայտել շորթման ենթակա սուբյեկտի վերաբերյալ նրա համար չցանկալի տեղեկատվությունը, եթե վերջինս չտրամադրի շորթում իրականացնողին իր պահանջածը: Շորթման ձևիմաստային հատկանիշները բավականին ցայտուն կերպով դրսևորվում են նաև բռնաշորթման (ռեկետ) պարագայում՝ մասնավորապես, **«բռնաշորթում հանուն պաշտպանության»** (անգլ. **protection racket**) դեպքում: Պատճառն այն է, որ այս պարագայում բռնաշորթում իրականացնողները պահանջում են բռնաշորթման ենթակա սուբյեկտից որոշակի միջոցներ՝ միաժամանակ իրենց պահանջածը որակելով որպես «պաշտպանության» համար

վճարում, որը շորթման ենթակա սուբյեկտին անհրաժեշտ է անհայտ երրորդ անձի սպառնալիքներից պաշտպանվելու համար. Իրականում դեպքերի մեծամասնությունում տվյալ երրորդ անձը իրականում հենց բռնաշորթում իրականացնող սուբյեկտներն են: Այսպիսով, քրեական այնպիսի ծանր հանցագործություններ, ինչպիսիք են առևանգումը, ահաբեկչությունը, բռնաշորթումը, վաշխատությունը սերտ կապի մեջ են շորթման հետ:

Շորթման և կաշառակերության առաջին հայացքից թվացող ընդհանրական հատկանիշների պատճառով, շատ հաճախ այս երկու հասկացությունները սխալմամբ գործածվում են մեկը մյուսի փոխարեն: Օրինակ՝ ծխելով այնպիսի հանրային վայրում, որտեղ օրենքով սահմանված կարգով ծխելն արգելված է ծխախոտ օգտագործող անձի և ոստիկանի միջև հնարավոր են ոչ էթիկական վարքագծի հետևյալ դրսևորումները: Առաջին, եթե ոստիկանը պահանջի քաղաքացուց գումար՝ նրան չտուգանելու համար, ապա այդ շորթում է: Եթե քաղաքացին առաջարկի ոստիկանին որոշակի գումար՝ կատարվածը անտեսելու համար, ապա այդ կաշառակերություն է:

Կաշառակերություն	Շորթում
Գործարքի նախաձեռնողը տվողն է:	Գործարքի նախաձեռնողը ստացողն է:
Սպառնալիքը պարտադիր նախապայման չէ:	Սպառնալիքը պարտադիր նախապայման է:
Ուղղված է տվողի կարգավիճակի բարելավմանը:	Ուղղված է տվողի կարգավիճակի չվատթարացմանը:

Կանխակալ վերաբերմունքը (ֆավորիտիզմ) հավասար պայմաններում գտնվող անհատների, կազմակերպությունների նկատմամբ խտրական դիրքորոշման ցուցաբերումն է, որի շրջանակներում կոնկրետ անհատ, կազմակերպություն ստանում է որոշակի առավելություն՝ ի հաշիվ այլ անհատների, կազմակերպությունների: Կանխակալ վերաբերմունքի ամենատարածված դեպքերը հիմնականում գրանցվում են պետական գնումների ոլորտում, երբ սահմանվում է գնման հայտում արհեստական այնպիսի չափորոշիչներ, որոնց կարող է բավարարել միայն կոնկրետ կազմակերպություն: Նույն տրամաբանությամբ

theft-from-within-your-own-business-how-to-detect-and-protect-against-this-crime/

¹⁴ Amundsen I. 1999. Political Corruption. An Introduction to the Issues. Bergen, Norway. Chr. Michelsen Institute. P. 1-39.

յամբ էլ կանխակալ վերաբերմունքը կարող է դրսևորվել նաև պաշտոնի անձնագրում աշխատանքի ընդունման համար այնպիսի նախապայմաններ սահմանելիս, որոնց կարող է համապատասխանել միայն կոնկրետ անհատը:

Կանխակալ վերաբերմունքը հիմնականում ենթադրում է «**quid pro quo**» (quid pro quo) սկզբունքը: Տալով որոշակի առավելություն մեկին՝ դրա փոխարեն ստանում ես համապատասխան փոխհատուցումը: Այս սկզբունքի կիրառման վառ դրսևորում է հետևյալ օրինակը՝ պետական պաշտոնյան աշխատանքի է անցնում այն կազմակերպությունում, որը իր պաշտոնի գտնվելու ժամանակահատվածում անմիջականորեն ենթարկվել է իրեն և այդ ընթացքում ստացել որոշակի առավելություններ՝ հարկերը ազատում, սուբսիդիաների տրամադրում ևն:

Կանխակալ վերաբերմունքի տարածված տեսակներից են՝

- **նեպոտիզմը**՝ կանխակալ, բարենպաստ վերաբերմունքի ցուցաբերումը ազգականների նկատմամբ: Տվյալ երևույթը բավականին տարածված է քաղաքականության մեջ, երբ պետական նշանակովի և ընտրովի պաշտոնները վստահվում են ընտանիքի անդամներին առանց հաշվի առնելու նրանց աշխատանքային ունակությունները և մասնագիտական կարողությունները (առավել տարածված է տոտալիտար, ավտորիտար կառավարման համակարգերում և անցումային ժողովրդավարություններում),
- **քրոնիզմը**՝ մոտ ընկերներին պետական բարձր պաշտոններ վստահելը, գնումների գործընթացում նրանց համար արհեստական առավելություններ ապահովելը,
- **հովանավորչությունը**՝ նույնպես անհարկի, օրենսդրորեն չնախատեսված առավելությունների տրամադրման գործընթաց է որևէ անհատին կամ կազմակերպությանը՝ ի հաշիվ այլ անհատի կամ կազմակերպության: Քաղաքական ասպարեզում հովանավորչությունը տեղի է ունենում այն ժամանակ, երբ իշխող քաղաքական ուժը պարզևատրում է այն անհատներին, խմբերին, կազմակերպություններին, որոնք ընտրությունների ըն-

թացքում նրան ցուցաբերել են աջակցություն:¹⁵ Այն դրսևորվում է աշխատանքի նշանակման, ֆինանսական աջակցության, առաջխաղացման, խրախուսման և նմանատիպ այլ ձևերով:

Հաշվի առնելով փոխադարձության սկզբունքի առկայությունը՝ անհրաժեշտ է ուշադրություն դարձնել այն հանգամանքին, որ կանխակալ վերաբերմունքը և դրա տեսակները ենթադրում են **ոչ թե** դրամական և ոչ դրամական միջոցների **կուտակում** (ինչպես դասական կոռուպցիայի ժամանակ է), **այլ** պետական առկա միջոցների **վերաբաշխում**: Այս երևույթի վտանգավորության աստիճանը նաև պայմանավորված է նրանով, որ պետական կարևոր պաշտոններ վստահվում են ոչ կոմպետենտ, համապատասխան մասնագիտական կարողություններ և աշխատանքային ունակություններ չունեցող անհատների:

Ամփոփելով, կարելի է նշել, որ քաղաքական կոռուպցիան բազմատարր հասկացություն է՝ օժտված միայն նրան ներհատուկ հատկանիշներով և տեսակներով: Վերը թվարկված հատկանիշներից յուրաքանչյուրը բացահայտեց քաղաքական կոռուպցիան տարբեր կողմերից՝ նպատակ հետապնդելով ձևավորել տվյալ երևույթի վերաբերյալ հնարավորինս ամբողջական պատկերացումներ: Քաղաքական կոռուպցիայի տեսակները ցույց տվեցին քաղաքական կոռուպցիայի գործունեության լայն շրջանակը՝ պաշտոնի հաշվին անձնական միջոցներ կուտակելուց մինչև պետական ռեսուրսների վերաբաշխում սեփական հայեցողությամբ:

Պայմանավորված քաղաքական կոռուպցիայի հասարակական վտանգավորության աստիճանով՝ անհրաժեշտ է ձևավորել դրա կանխարգելմանը և վերացմանը ուղղված ռազմավարություն: Տվյալ ռազմավարությունը իր հիմքում պետք է ունենա այնպիսի մարտավարական քայլեր, ինչպիսիք են, օրինակ, այնպիսի ընթացիկ օրենսդրության ձևավորումը, որը հստակ կերպով սահմանում է քաղաքական կոռուպցիայի վերը թվարկված յուրաքանչյուր տեսակի յուրաքանչյուր ձևի համար նախատեսված պատժամիջոցները և

¹⁵ For a recent study of political patronage in the People's Republic of China, see Hillman, Ben. Patronage and Power: Local State Networks and Party-state Resilience in Rural China Stanford University Press, 2014.

երաշխավորում է դրանց կիրառումը, ինչպես նաև օրենսդրական մակարդակով կարևորություն է ներկայացնում տեղեկացման ինստիտուտի դերի և նշանակության ամրագրումը և բարձրացումը կոռուպցիայի դեմ պայքարում՝ հանրային ծառայողների ներգրավման միջոցով: Հաջորդ մեխանիզմներից կարելի է դիտարկել բարձրաստիճան պետական պաշտոնյաներին բարձր աշխատավարձերով, սոցիալական պաշտպանության երաշխիքներով ապահովելը: Մրա վերաբերյալ կատարված հետազոտությունը վկայում է, որ հակադարձ համեմատական կապ գոյություն ունի ցածր աշխատավարձերի և կոռուպցիայի (այդ թվում նաև քաղաքական) մակարդակի միջև:¹⁶ Արդյունավետ մեխանիզմներից է նաև պետական ծախսերում թափանցիկության և բացության ներդրումը՝ քաղաքացիներին ևս հնարավորություն ընձեռելով վերահսկողություն իրականացնելու պետական պաշտոնյաների նկատմամբ համապատասխան տեղեկատվությունը ազատորեն ձեռքբերելու միջոցով. ինչքան բաց և թափանցիկ է տվյալ գործընթացը, այնքան քիչ է հավանականությունը, որ այն կուղեկցվի պետական միջոցների յուրացման կամ էլ շորթման դեպքերով:

Այնուամենայնիվ, այս բոլոր մեխանիզմները ընդունակ չեն ապահովելու լիարժեք արդյունավետություն, եթե տվյալ երկրում առկա չէ քաղաքացիների շրջանում այս երևույթի վերաբերյալ գիտակցության և աջակցության համապատասխան մակարդակը, այն է՝ քաղաքական կոռուպցիան հիվանդություն է, որը աստիճանաբար քայքայում է իրենց և իրենց գալիք սերունդների ապագան՝ զրկելով նրանց հավասար հնարավորություններից: **Ուստի, քաղաքական կոռուպցիան կանխարգելել և վերացնել հնարավոր չէ, քանի դեռ քաղաքացիները պատրաստ են շահագործել կոռումպացված համակարգը՝ անձնական օգուտներ քաղելու համար:**

¹⁶ Caroline Van Rijckeghem, Beatrice Weder-Bureaucratic corruption and the rate of temptation: do wages in the civil service affect corruption, and by how much?, Journal of Development Economics, 2001, vol. 65, issue 2, 307-331